

RADOVI	Volumen 26	Broj 26	79 — 98	Zagreb, 1991.
--------	------------	---------	---------	---------------

UDK 911.3:711(497.13)

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

NEKI POKAZATELJI POLARIZIRANOG RAZVOJA HRVATSKOG ZAGORJA ZAGORJE

DRAŽEN NJEGAČ

U ovom radu analizira se značenje općinskih središta kao centara polariziranog razvoja Hrvatskog zagorja i njihov utjecaj na ostala naselja. Analiza se vrši na temelju nekih pokazatelja polariziranog razvoja: kretanja stanovništva, broja radnih mjesta i dnevnih migranata te dinamike stambene izgradnje.

Certain Indicators of Polarized Development of Hrvatsko zagorje

The paper deals with significance of community centres as centres of polarized development in Hrvatsko zagorje, as well as with their influence on other settlements. The analysis is made on basis of certain indicators of polarized development: population trend, number of working places, number of daily commuters and dynamics in construction of housing apartments.

Teorijsko-metodološke osnove

Problem nejednakog regionalnog razvoja već nekoliko desetljeća privlači pažnju znanstvenika i predmet je brojnih istraživanja i teorijskih rasprava. Javlja se kao posljedica međuzavisnosti ekonomskih, socijalnih i političkih faktora te raznovrsnosti prirodne osnove, kako na globalnoj, tako i na nacionalnim razinama. Do nejednakosti u razvoju dolazi već u predindustrijskom razdoblju zbog heterogenosti prirodne osnove. S industrijalizacijom taj

se problem intenzivira jer je industrija, zbog svojih inicijalnih lokacijskih i aglomeracijskih prednosti, urbano bazirana pa se koncentrira u gradovima koji se stoga jače razvijaju, dok ruralni prostor zaostaje u razvoju.

Na bazi spoznaje o nejednakom regionalnom razvoju javlja se doktrina regionalnog planiranja. Ona se temelji na shvaćanju da se taj problem, kao dio cjelovite razvojne politike, treba rješavati planskim usmjeravanjem lokacije industrije,

pri čemu se ističe uloga velikih gradova koji svojim inovacijama i razvojnim impulsima utječu na cijelu regiju. Stoga se ruralna područja mogu uključiti u cjelokupni proces ekonomskog razvoja samo ako su pod utjecajem metropolitanske ekonomije.¹ Međutim, kako je proces ekonomskog razvoja u takvim nejednakim uvjetima vrlo složen, postavlja se pitanje na koji način riješiti taj problem i ubrzati razvoj zaostalih regija. Budući da klasične i neoklasične ekonomske teorije nisu dale zadovoljavajuće odgovore na to pitanje,² javlja se pedesetih godina ovog stoljeća teorija polariziranog razvoja. Za polazište ona uzima urbano bazirani industrijski rast, ističući pritom važnost određenih punktova, odnosno polova.

Brojni autori dali su svojim konceptima doprinos razvoju teorije polariziranog razvoja. Myrdal³ je uveo koncept kružne, kumulativne

kauzalnosti zaključujući kako tijekom kapitalističkog razvoja produbljuje međuregionalne nejednakosti. On upozorava na to da promjena jedne varijable (npr. novopodignuta industrija) u jednom kružnom, povezanom sistemu djeluje istosmjerno na drugu varijablu (porast stanovništva, priljev radne snage, infrastruktura, kapital, nova industrija), čime se pojačava kumulativni proces u kružnici. To je suprotno prijašnjim teorijama koje pretpostavljaju da jedna promjena uvjetuje druge promjene u sistemu u suprotnom smjeru. Čvorište stvoreno na bazi nove industrije djeluje dvojako u prostoru — tzv. efektima ispiranja (*»backwash effects«*) i efektima širenja (*»spread effects«*). Dok su prvi posljedica djelovanja centripetalnih sila i djeluju koncentracijski i centralizacijski te povećavaju regionalne razlike pritjecanjem radne snage, kapitala i robe iz periferije (okolice) prema jezgri (centru), dotle drugi, koji se javljaju u kasnijoj fazi djelovanjem centrifugalnih sila, djeluju decentralizacijski i predstavljaju poticaj ekonomskom rastu okolnih regija, odaslan iz centra putem tržišta i širenjem inovacija. No, budući da su efekti širenja obično slabiji od efekata ispiranja, razlike u razvijenosti se povećavaju, zbog čega je nužna planska intervencija koja bi pojačala efekte širenja, a čime bi jačao proces kumulativne kauzalnosti uvjetujući razvoj novih centara. Hirschman⁴ se bavio istim problemom no, za razliku od Myrdala, on je vjerovao u više-manje spontani proces kapitalističkog razvoja tijekom ko-

¹ Friedmann, J., Weaver, C. (1979): *Territory and function. The evolution of regional planning*, Edward Arnold, London.

² Klasična ekonomska teorija pretpostavlja da će u uvjetima jednakih troškova, slobodne konkurencije, idealne mobilnosti radne snage i kapitala nastati sile koje će podržavati skladnost interregionalnog ekonomskog razvoja. Međutim, stvarna interregionalna ravnoteža na bazi idealne mobilnosti nikad nije postignuta jer se pokazalo da kapital i radna snaga nisu idealno mobilni, a prirodni resursi su u prostoru nejednako raspoređeni. (Richardson, H. W. (1984): *Approaches to regional development in Western-market economies; u: Regional development problems and policies in Eastern and Western Europe*, Demko, London — Sydney).

³ Friedmann, Weaver (1979), isto — prema: Myrdal, G.: *Economic theory and underdeveloped regions*, Duckworth, London, 1957.

⁴ Friedmann, Weaver (1979), isto — prema: Hirschman, A. O.: *The strategy of economic development*, New Haven, Yale University Press, 1958.

jeg bi efekti širenja⁵ polako izjednačavali regionalne razlike. To objašnjava time da bi potražnja za višim profitima trebala pokrenuti propulzivne industrije u zaostaliye regije te bi tako nastali novi polovi koji će svojim efektima utjecati na razvoj tih regija.

Tijekom 50-ih i 60-ih godina Perroux⁶ je razradio teoriju polova rasta (*«pôles de croissance»*). Prema njemu, razvoj se vrši preko određenih točaka, odnosno polova razvoja, različitim intenzitetom putem povezanosti industrije s drugim djelatnostima. Perroux pol ne vezuje uz neki određen geografski prostor, nego uz apstraktan, funkcionalni ekonomski prostor, u kojem je pol žarište razvoja, *«motorna jedinica»* koja potiče ekonomski razvoj, a djeluje u prostoru sa svojim centrifugalnim i centripetalnim silama. To može biti jedno poduzeće, grupa poduzeća ili jedan sektor industrije te jedna institucionalizirana grupa poduzeća. Pritom se javljaju i efekti kočenja, odnosno zaustavljanja. Koncept funkcionalnog, odnosno sektoralnog pola u geografskom prostoru, na stvarnoj lokaciji, prvi je primijenio Boudeville.⁷ On je iznio koncept polarizirane regije koju čini jedan grad sa svojim gravi-

tacijskim područjem. Pod pojmom polarizacije, Boudeville više ne podrazumijeva rast sektoralnog pola koji svojom dominacijom potiče proces razvoja, nego je to dominacija velikog grada (centra) koji utječe na regionalni i ekonomski razvoj. Hansen⁸ definira takav pol rasta kao urbani centar ekonomskih djelatnosti koji, osim što se sam razvija, širi rast u polariziranu regiju ili čak i izvan nje, u slabije razvijene regije. Stoga se umjesto naziva pol rasta upotrebljava naziv centar rasta (razvoja).

Alonso i Medrich⁹ kategoriziraju centre rasta u dva tipa: dirigirane, čiji se rast pokušava planski inicirati unarijeđ određenom lokacijom kao centrom rasta, i spontane, koji se razvijaju bez planske pomoći i većih intervencija.

Ovisno o stupnju razvijenosti zemlje, koncept centara razvoja primjenjuje se u različite svrhe. U zemljama u razvoju primjenjuje se poradi rasterećenja velikih gradova i integracije pojedinih regija u cjelovit ekonomski razvoj, a u razvijenim zemljama za saniranje problemskih regija. Zbog toga je koncept centara razvoja postao doktrinom regionalnog planiranja.¹⁰

Na jugoslavenskom prostoru polarizirani razvoj, sam po sebi, nije predmet istraživanja jedne kompleksnije studije za cijelu zemlju. Do-

⁵ Umjesto termina efekti širenja i efekti ispiranja, Hirschman koristi izraze efekti *«prokapljivanja»* (*trickling-down effects*) i efekti *«polarizacije»* (*polarization effects*).

⁶ Vresk, M. (1990): Grad u regionalnom i urbanom planiranju, Školska knjiga, Zagreb — prema: Perroux, F.: *Les espaces économiques*, u: *Economie appliquée*, Nr. 1, 1950.; Perroux, F.: *Le dynamisme de la domination*, u: *Economie appliquée*, Nr. 2, 1950.

⁷ Friedmann, Weaver (1979), isto — prema: Boudeville, J. R.: *Les espaces économiques*, Paris, Presses Universitaires de France, 1961.

⁸ Vresk (1990), isto — prema: Hansen, N. M.: *Growth centres in regional economic development*, Free Press, 1972.

⁹ Alonso, W., Medrich, E. (1972): *Spontaneous growth centres in twentieth-century american urbanization*; u: Bourne, L. S., Simmons, J. W.: *Systems of cities. Readings on structure, growth, and policy*, New York, Oxford University Press, 1978.

¹⁰ Vresk (1990), isto.

sadašnja istraživanja, u prvom redu geografa (Vrišer, Vresk, Friganović), a uglavnom na regionalnoj razini i u sklopu nekih drugih istraživanja, pokazala su da je polarizirani razvoj, u manjoj ili većoj mjeri, karakteristika cjelokupnoga jugoslavenskog teritorija, od njegovih najrazvijenijih do njegovih najnerazvijenijih dijelova. Takav razvoj posljedica je dosadašnjeg tijeka industrijalizacije i urbanizacije, tj. cjelokupnoga društveno-ekonomskog razvoja. Najznačajniji efekti koji se pritom javljaju ispoljavaju se u preraspmještanju stanovništva te koncentraciji radnih mjesta i stanova u pojedina naselja.¹¹ Vrišer ističe pet specifičnih faktora koji su uvjetovali određenu polarizaciju u razvoju (jači razvoj srednje velikih i velikih, a stagnacija ili gubitak značenja malih gradova i ostalih naselja): industrijalizaciju, urbanizaciju, prometnu tehnologiju, potrošnju i institucionalni faktor (komunalni sistem).¹²

Vresk diferencira opće i posebne faktore koji utječu na polarizaciju. Pod općima se podrazumijevaju opće prilike društveno-ekonomskog razvoja u okviru cijele zemlje, a posebni proizlaze iz konkretnih prilika određenog kraja.¹³ Vresk na primjeru Hrvatske ističe polarizacijsku funkciju gradskih centara i općinskih središta, odnosno centara rada. Posljedica toga je ubrzani rast centara, a s druge strane ru-

ralni egzodus.¹⁴ Polarizacija je najočitija u Istri i Dalmaciji, što je povezano s procesom litoralizacije.¹⁵

Friganović istražuje demografske karakteristike naselja Hrvatske. Diferencijalni razvoj gradskih centara i ostalih naselja, analizom pojedinih geografski relevantnih činilaca, pokazao se karakterističnim, kako u sklopu nerazvijenih, tako i u sklopu razvijenijih područja. Ruralni egzodus, dakle, obilježava i jedna i druga, što je dokazano na primjeru našeg dinarskog brdsko-planinskog područja.¹⁶

Objekt ovog rada je Hrvatsko zagorje. Ono je klasičan primjer tradicionalnoga agrarnog, gusto naseljenog kraja u kojem se, usprkos gustoj naseljenosti i relativno velikoj površini, nije razvilo nijedno veliko naselje. No, iz velikog broja malih naselja, zahvaljujući svome povoljnijem prometnom položaju i nekim drugim karakteristikama, izdvojilo se nekoliko naselja koja su razvojem svojih funkcija i porastom stanovništva postala težišta razvoja Hrvatskog zagorja. U novijem periodu neka od njih dobila su status općinskog središta pa je na taj način i planski usmjeren njihov dalji razvoj i cjelokupni razvoj Hrvatskog zagorja kao mikroregije bez jednog većeg, vodećeg centra, ali

¹¹ Vresk, M. (1985): Urbanizacija Dalmacije u uvjetima litoralizacije, Radovi 20, Zagreb; Vresk, M. (1986): Centri rada i gravitacijska područja zaposlenih u Hrvatskoj, Radovi 21, Zagreb.

¹² Vresk (1985), Vresk (1987), isto.

¹³ Friganović, M. (1987): Suvremeni demogeografski procesi u Dinarskom brdsko-planinskom području SR Hrvatske, Radovi 22, Zagreb; Friganović, M. (1988): Diferencijacija nekih dinamičko-strukturnih demografskih pokazatelja gradskih i ostalih naselja SR Hrvatske, Radovi 23, Zagreb.

¹⁴ Vresk, M. (1987): Polarizacijski efekti urbanizacije Istre, Radovi 22, Zagreb.

¹⁵ Vrišer, I. (1969): Mala mesta v SR Sloveniji — Problemi njihovega obstoja in nadaljnega razvoja, Institut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

¹⁶ Vresk (1987), isto.

zato s nekoliko manjih, čiji je utjecaj sveden na njihove općine.

Polarizacija se, općenito, može analizirati na više razina, no za Hrvatsko zagorje važne su dvije: na razini regije i na razini općina. Nosioci su polarizacije na razini regije veći gradovi, a na razini općine općinska središta.

Na regionalnoj, odnosno mikro-regionalnoj razini, s obzirom na veličinu naselja, u Hrvatskom zagorju ne postoji nijedan centar koji bi imao značenje gravitacijskog centra za taj dio Središnje Hrvatske, nego te funkcije imaju gradovi u neposrednoj blizini, izvan Hrvatskog zagorja, Zagreb za veći, a Varaždin za manji dio Zagorja. Krapina, iako se tradicionalno smatrala glavnim centrom Hrvatskog zagorja, to u stvari nije jer zbog svoje veličine (4 471 stanovnik 1991) i nepovoljnog smještaja nije mogla proširiti svoj utjecaj na širi prostor. U novije vrijeme, u tom pogledu, zbog mnogo povoljnijega prometnog položaja i bolje povezanosti sa Zagrebom, veće mogućnosti ima Zabok, no zbog njegove veličine (2 875 stanovnika 1991) te su mogućnosti samo potencijalne. Dakle, polarizacija na razini regije može se analizirati samo kroz učinke utjecaja Zagreba i Varaždina na naselja Hrvatskog zagorja, odnosno na njegov cjeloviti razvoj. Ti učinci su znatni, no tema ovog rada vezana je uz općinska središta pa ćemo stoga analizirati polarizaciju samo na općinskoj razini.

Polarizirani razvoj općinskih središta manifestira se iz dva razloga. Kao prvo, u njih se, kao dirigirane centre razvoja, lociraju najvažnije administrativne i druge centralno-mjesne funkcije i, kao drugo, općinska središta bivaju favorizirana

u vezi s lokacijom industrije i drugih djelatnosti u općini,¹⁷ zbog čega se ona brže razvijaju od ostalih naselja. Kao potvrdu za to, dovoljno je istaknuti velike razlike u kretanju stanovništva centralnih naselja i ostalih naselja Hrvatske. U razdoblju 1948—1971. stanovništvo centralnih naselja povećalo se za 62 % dok se stanovništvo ostalih naselja smanjilo za 9 %. Također, postoji značajna razlika između samih centralnih naselja jer su općinska središta povećala svoje stanovništvo za 88 %, a ostala naselja nižeg stupnja centraliteta samo za 8 %.¹⁸ S obzirom na to, lako je zaključiti da postoji jaka polarizacija stanovništva (a samim tim i industrije, radnih mjesta, kapitala, infrastrukture...) u općinske centre.

Polarizirani razvoj Hrvatskog zagorja

Na području Hrvatskog zagorja formirano je 8 općina (Donja Stubica, Ivanec, Klanjec, Krapina, Novi Marof, Pregrada, Zabok i Zlatar-Bistrica). Na taj način stvorena je mreža općinskih središta koja su tako planski postala nosioci polariziranog razvoja Hrvatskog zagorja, a u kolikoj su ona to mjeri i kako se to očituje u okolnom prostoru, tj. u ostalim naseljima, pokušat ćemo utvrditi analizom nekih osnovnih pokazatelja relevantnih za određivanje intenziteta polarizacije: kretanja stanovništva, broja radnih mjesta i dnevnih migranata te stambene izgradnje.

¹⁷ Vresk (1987), isto.

¹⁸ Friganović, M. (1980—1981): Još o nekim osobitostima kretanja stanovništva općinskih središta i ostalih naselja SR Hrvatske (1948—81), Radovi 15—16, Zagreb.

Polarizacija funkcije rada

Polarizacija funkcije rada proizlazi iz dominantne uloge općinskih

središta u zapošljavanju stanovništva iz općine. Najvažnije promjene u tom pogledu dogodile su se u posljednja dva do tri desetljeća, tj.

Tab. 1. Zaposleni u društvenom sektoru po centrima rada s više od 100 zaposlenih 1981.

Tab. 1. Employed in the public in working centers with over 100 employees 1981.

Općina	Broj zaposlenih	Centar rada	broj zaposlenih	% od uk. zap. u općini
Donja Stubica	5911	Oroslavje	2619	44,3
		D. Stubica	1155	19,5
		M. Bistrica	657	11,1
		S. Toplice	509	8,6
		G. Stubica	402	6,8
Ivanec	8611	Ivanec	4408	51,2
		Lepoglava	1621	18,8
		Bednja	407	4,7
		Klenovnik	315	3,7
		D. Ladanje	292	3,4
		Cerje Tužno	256	3,0
Klanjec	1712	Klanjec	694	40,5
		Kumrovec	443	25,9
		Mihanovićevo Dol	225	13,1
Krapina	7425	Krapina	4212	56,7
		Žutnica	2022	27,2
		Mihaljekov Jarek	319	4,3
		Đurmanec	276	3,7
Novi Marof	4251	N. Marof	2229	52,4
		Var. Toplice	1352	31,8
		Ljubešćica	250	5,9
Pregrada	3554	Hum na Sutli	1796	50,5
		Pregrada	900	25,3
		Desinić	280	7,9
Zabok	10152	Zabok	4330	42,6
		Bedekovčina	1920	18,9
		Poznanovec	963	9,5
		K. Toplice	949	9,3
		V. Trgovišće	614	6,0
		Začretje	454	4,5
Zlatar-Bistrica	5527	Zlatar	1332	24,1
		Z. Bistrica	1192	21,6
		D. Konjšćina	898	16,2
		N. Golubovec	381	6,9
		G. Konjšćina	213	3,8
		Tugonica	167	3,0

Izvor: Popis stanovništva 1981. — interni podaci

od 60-ih godina¹⁹, pa ćemo analizirati promjene broja radnih mjesta u društvenom sektoru 1961—81. jer najnoviji podaci još nisu dostupni. Relevantan je pokazatelj polarizacije funkcije rada udio zaposlenih u društvenom sektoru po općinskim centrima. Iako su ti udjeli vrlo različiti, za većinu je općina karakteristična dominantna zapošljavajuća uloga općinskog centra (tab. 1). Tako Ivanec, Krapina i Novi Marof 1981. godine zapošljavaju preko 50 %, a Klanjec i Zabok preko 40 % od ukupno zaposlenih u općini. U preostale tri općine općinsko središte nije ujedno i glavni centar rada. Najjače je to izraženo u općini Donja Stubica, gdje općinski centar zapošljava samo 19,5 %, dok u Oroslavju radi čak 44,3 % od ukupno zaposlenih u općini. Posljedica je to razvijene industrije Oroslavja koja datira još iz vremena

između dva svjetska rata, a kako su najzastupljenije radno-intenzivne tekstilna i industrija kože i obuće, toliki udio zaposlenih logičan je i razumljiv. Najjači je centar rada u općini Pregrada Hum na Sutli (50,5 % od ukupno zaposlenih u općini) zbog postojanja velike staklane. Treća je općina u kojoj općinsko središte nije ujedno i glavni centar rada Zlatar-Bistrica, no u njoj ne postoji nijedan dominantni centar rada, već je obilježava prilično ravnomjerna raspoređenost zaposlenih u tri najvažnija centra općine: Zlataru (24,1 %), Zlatar-Bistrici (21,6 %) i Konjščini (16,2 %).

Da postoji određena polarizacija funkcije rada općinskih središta, pokazuju nam podaci o udjelu zaposlenih u općinskim centrima od ukupno zaposlenih u općinama 1961. i 1981. godine (tab. 2). Naime, 1961.

Tab. 2. Zaposleni u općinskim centrima Hrvatskog zagorja 1961. i 1981.

Tab. 2. *Employed in commune centers of Hrvatsko zagorje 1961—1981.*

Općina	Zaposl. 1961.	Zap. u o. c. 1961.	%	Zaposl. 1981.	Zap. u o. c. 1981.	%
Donja Stubica	3 847	470	12,2	5 911	1 155	19,5
Ivanec	4 866	1 653	34,0	8 611	4 408	51,2
Klanjec	822	405	49,3	1 712	694	40,5
Krapina	4 255	2 551	60,0	7 425	4 212	56,7
Novi Marof	1 972	809	41,0	4 251	2 229	52,4
Pregrada	2 594	957	36,9	3 554	900	25,3
Zabok	6 131	1 895	30,9	10 152	4 330	42,6
Zlatar-Bistrica	5 993	497	8,3	5 527	1 192	21,6
Σ	30 480	9 237	30,3	47 143	19 120	40,6

Izvor: Popisi stanovništva 1961. i 1981. — interni podaci

¹⁹ Njegač, D. (1991): Općinska središta kao centri polariziranog razvoja

Hrvatskog zagorja, Zagreb (magistarski rad).

je u općinskim središtima Hrvatskog zagorja²⁰ radilo 30,3 % od ukupno zaposlenih, dok se taj udio 1981. godine povećao na 40,6 %. Pojedinačnom analizom mogu se izdvojiti dvije grupe općinskih središta s različitim karakteristikama:

1. općinska središta čiji se udio povećao i
2. općinska središta čiji se udio smanjio.

U prvu grupu spadaju Donja Stubica (+7,3%), Novi Marof (+11,4%), Zabok (+11,7 %), Zlatar-Bistrica (+13,3 %) i Ivanec (+17,2 %), dok su u drugoj Krapina (—3,3 %), Klanjec (—8,8 %) i Pregrada (—11,6 %).

Međutim, u drugoj grupi postoje bitne razlike između Krapine, s jedne, i Klanjca i Pregrade, s druge strane. Krapina još 1961. godine

Sl. 1. Prostorni raspored i intenzitet dnevnih migracija u općinska središta Hrvatskog zagorja 1961.

Fig. 1. Spatial distribution and intensity of commuting to the commune centers of Hrvatsko zagorje 1961.

ima 60 % od ukupno zaposlenih u općini, što je u Hrvatskom zagorju daleko najveći udio. U skladu s općim društveno-gospodarskim razvo-

jem općine i tradicionalnim značenjem Krapine, u samom centru jačaju radno-ekstenzivnije, dakle, tercijarne i kvartarne djelatnosti, dok se u okolici i dalje razvija industrija, i to radno-intenzivnija. To je rezultiralo rastom broja, ali padom

²⁰ Uključena su samo ona općinska središta koja su to i danas (op. a.).

udjela zaposlenih u Krapini od ukupno zaposlenih u općini na 56,7 %, a s druge strane, ostala naselja bilježe porast sa 40 na 43,3 %. Klanjec je 1961. godine bio po udjelu zaposlenih drugi općinski centar Hrvatskog zagorja, poslije Krapine, ali u kasnijem razdoblju se, kao poticaj razvoju te najnerazvijenije općine Hrvatskog zagorja, zbog nepovoljnih mikrolokacijskih uvjeta Klanjca, osnivaju neki industrijski pogoni u drugim naseljima općine, što smanjuje udio Klanjca sa 49,3 % na 40,5 %. U općini Pregrada također pada udio općinskog centra, a raste udio ostalih naselja. Pritom valja upozoriti na jednu specifič-

nost općinskog centra Pregrade — manje zaposlenih 1981. nego 1961.

Druga grupa centara bilježi porast svog udjela u ukupnom broju zaposlenih sukladno jačanju svojih općinskih i centralno-mjesnih funkcija, ali istodobno se ne zanemaruje ni razvoj drugih, manjih centara pa u budućnosti možemo očekivati trend razvoja sličan krapinskom.

Dnevne migracije zaposlenih također su pokazatelj polarizacije funkcije rada. Godine 1961. općinska središta primala su od 50,1 do 75,4 % dnevnih migranata od ukupno zaposlenih u njima (tab. 3). Godine 1981. taj se udio kretao od 63,1

Tab. 3. Ukupno zaposleni i dnevni migranti u općinske centre Hrvatskog zagorja 1961. i 1981.

Tab. 3. Total employed and commuters to the commune centers of Hrvatsko zagorje 1961—1981.

Općinski centar	Ukupno zaposleni u o. c.				Dnevni migranti			
	1961.	% od općine	1981.	% od općine	1961.	% od zaposl.	1981.	% od zaposl.
Donja Stubica	470	12,2	1 155	19,5	273	58,1	770	66,7
Ivanec	1 653	34,0	4 408	51,2	1 004	60,7	2 783	63,1
Klanjec	405	49,3	694	40,5	274	67,7	563	81,2
Krapina	2 551	60,0	4 212	56,7	1 728	67,7	3 248	77,1
N. Marof	809	41,0	2 229	52,4	610	75,4	1 776	79,7
Pregrada	957	36,9	900	25,3	645	67,4	595	66,1
Zabok	1 895	30,9	4 330	42,6	1 345	71,0	3 392	78,3
Z. Bistrica	497	8,3	1 192	21,6	249	50,1	882	74,0

Izvor: Popisi stanovništva 1961. i 1981. — interni podaci

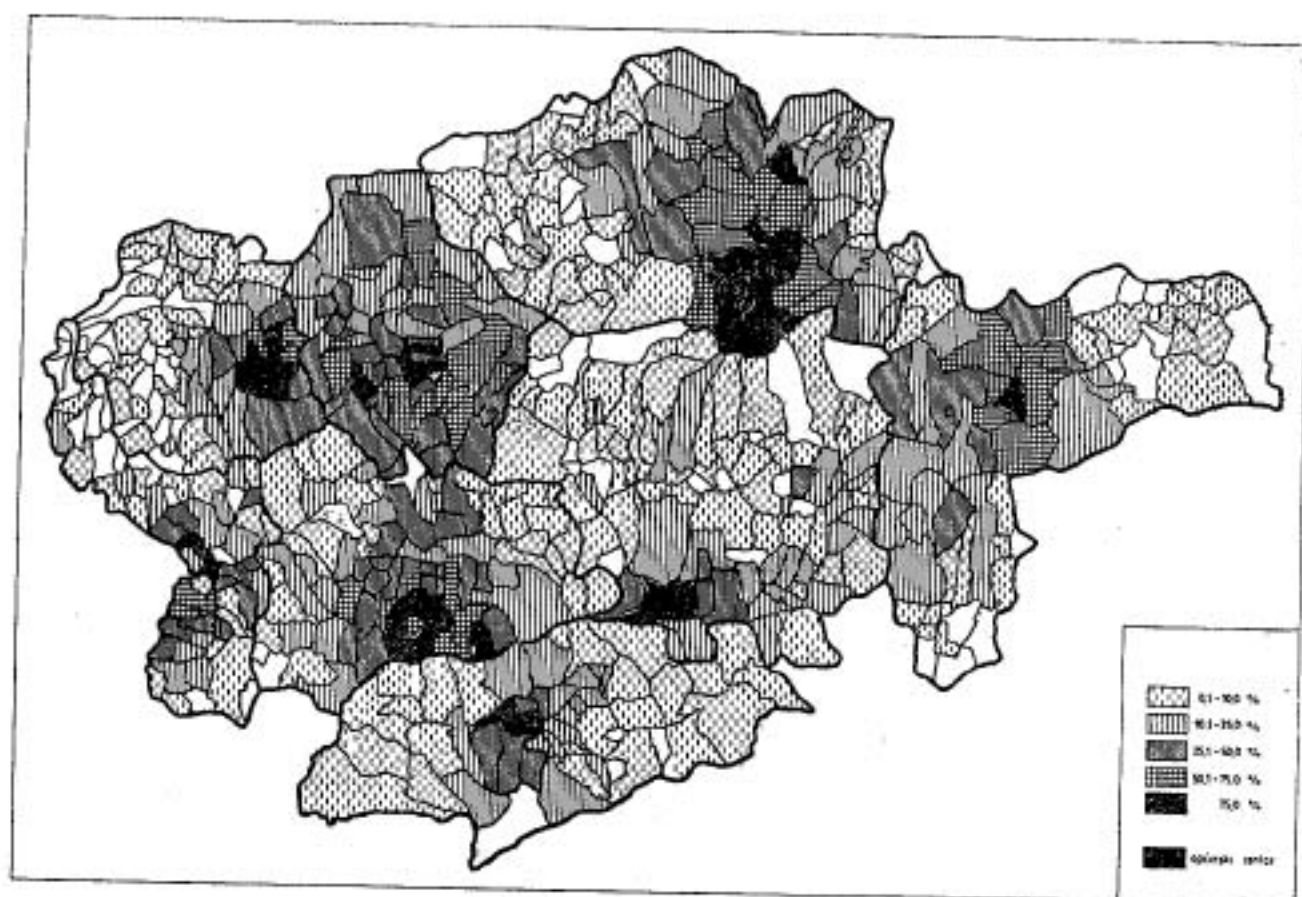
do 81,1 %. Dakle, karakterističan je porast udjela dnevnih migranata u svim općinskim centrima, osim u Pregradi. Ta tendencija povećanja broja i udjela dnevnih imigranata,

a smanjenja zaposlenih mještana suprotna je onoj u većim gradovima. Naime, opća je zakonitost da se udio dnevnih migranata od ukupno zaposlenih u centrima rada

smanjuje s veličinom centra.²¹ No, povećanje broja dnevnih migranata upućuje na veliko značenje centara rada kao radnih punktova i na njihovu sposobnost prihvaćanja radne snage iz nerazvijene i deagrarizirane okolice,²² što je slučaj i s općin-

skim centrima Hrvatskog zagorja. Jedino kod Pregrade stanje je nešto drugačije, ali je u skladu s ukupnim padom broja zaposlenih Pregrade.

Prostorni raspored i intenzitet dnevnih migracija u općinska sredi-

Sl. 2. Prostorni raspored i intenzitet dnevnih migracija u općinska središta Hrvatskog zagorja 1981.

Fig. 2. Spatial distribution and intensity of commuting to the commune centers of Hrvatsko zagorje 1981.

šta upućuje na jači intenzitet dnevnih migracija iz onih naselja koja su bliže općinskim centrima (sl. 1 i 2). S obzirom na jačinu i veličinu te dostupnost općinskog centra, najveće zone jačeg intenziteta dnevnih

migracija stvorene su oko Krapine, Zaboka i najvećeg naselja Hrvatskog zagorja — Ivanca. Udio dnevnih migranata iz drugih općina uglavnom je neznan. Iz toga proizlazi da je utjecaj općinskih središta Hrvatskog zagorja uglavnom ograničen granicama općina. Zone dnevnih migracija šire su 1981. u odnosu na 1961, što svjedoči o porastu značenja općinskih središta.

²¹ Vresk (1986), isto.

²² Friganović, M. (1968): Neki elementi nesklada između funkcije rada i funkcije stanovanja značajnih centara Hrvatske, Radovi 7, Zagreb.

Polarizacija u razvoju stanovništva

Važan je faktor za analizu polariziranog razvoja nekog kraja stanovništvo jer ono svojom brojnošću, razmještajem i pulsacijom upućuje na procese i trendove značajne za opći život i svekolike sprege prostornih odnosa.²³

Opći je trend kretanja broja stanovnika Hrvatskog zagorja negativan. Od 1961. do 1991. broj stanovnika smanjio se oko 12,5 % (sa 254 266 na 222 548). Također, u svim općinama, osim krapinske, broj se stanovnika smanjio (ekstremi su Zlatar-Bistrica s padom od 24,9 % i Zabok sa 1,1 %) (tab. 4). Jedino je u općini Krapina ukupan broj

Tab. 4. Broj i kretanje stanovništva po općinama i općinskim centrima Hrvatskog zagorja 1961—91.

Tab. 4. Population change by communes and commune centers of Hrvatsko zagorje 1961—1991.

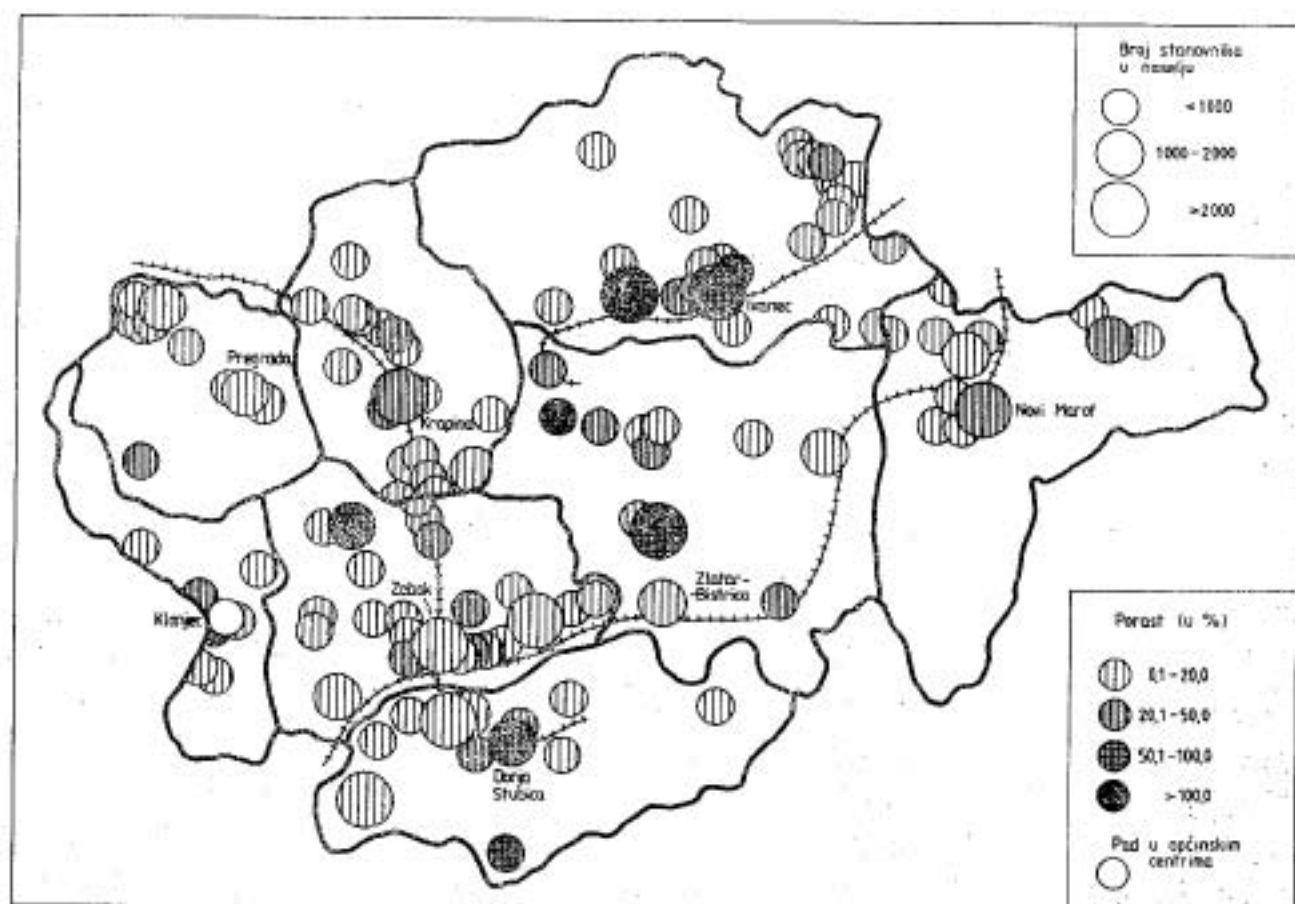
Općina	Broj stanovnika				Indeks 1991/61.
	1961.	1971.	1981.	1991.	
D. Stubica	32 990	31 425	30 486	30 729	93,1
Ivanec	49 222	46 360	43 869	41 448	84,3
Klanjec	14 172	13 267	11 783	10 780	76,1
Krapina	26 239	26 802	26 721	26 320	100,3
Novi Marof	31 994	31 245	29 805	29 198	91,3
Pregrada	21 859	20 239	18 418	16 914	77,4
Zabok	36 531	36 810	36 494	36 120	98,9
Zlatar-Bistrica	41 259	36 642	33 406	30 999	75,1
Σ	254 266	242 610	230 982	222 548	87,5

Općinski centar	Broj stanovnika								Indeks			
	1961.	% od opć.	1971.	% od opć.	1981.	% od opć.	1991.	% od opć.	1971./61.	1981./71.	1991./81.	1991./61.
D. Stubica	1 095	3,3	1 425	4,6	1 929	6,3	2 233	7,3	130,1	135,4	115,8	203,9
Ivanec	3 456	7,0	4 064	8,8	4 715	10,7	5 347	12,9	117,6	116,0	113,4	154,7
Klanjec	514	3,6	563	4,2	562	4,8	609	5,6	109,5	99,8	108,3	118,5
Krapina	2 419	9,2	3 097	11,6	3 992	14,9	4 471	17,0	128,0	128,0	112,0	184,8
Novi Marof	594	1,9	1 067	3,4	1 482	5,0	2 014	6,9	179,6	138,9	135,9	339,0
Pregrada	950	4,3	1 003	5,0	1 114	6,0	1 385	8,2	105,6	111,1	124,3	145,8
Zabok	1 454	4,0	2 331	6,3	2 556	7,0	2 875	8,0	160,3	109,6	112,5	197,7
Zl. Bistrica	1 129	2,7	1 209	3,3	1 415	4,2	1 554	5,0	107,1	117,0	109,8	137,6

Izvor: M. Korenčić (1979), J. Hrženjak (1983), Popis stanovništva 1991.

²³ Friganović, M. (1979): Stanovništvo općinskih središta SR Hrvatske

1948—1971, Geographica Slovenica 10, Ljubljana.

Sl. 3. Naselja Hrvatskog zagorja sa porastom stanovništva 1971—1981.

Fig. 3. Settlements of Hrvatsko zagorje having population increase 1971—1981.

Tab. 5. Broj i kretanje stanovništva centralnih i ostalih naselja Hrvatskog zagorja 1948—91.

Tab. 5. Population change in central places and other settlements of Hrvatsko zagorje 1948—1991.

Naselja	Broj stanovnika				Indeks			
	1948.	1971.	1981.	1991.	1971./48.	1981./71.	1991./81.	1991./48.
Ukupno	272 444	242 610	230 982	222 548	89,0	95,2	96,3	81,7
Centralna	35 591	43 347	52 866	56 864	121,8	122,0	107,6	159,8
Ostala	236 853	199 263	178 116	165 684	84,1	89,4	93,0	69,9
Centralna	35 591	43 347	52 866	56 864	121,8	122,0	107,6	159,8
Opć. centri	7 686	13 506	17 765	20 488	175,7	131,5	115,3	266,6
Ostala	27 905	29 841	35 101	36 376	106,9	117,6	103,6	130,4

stanovnika veći za 0,3 %, dakle i tu stagnira. No, za razliku od ukupnog stanovništva, broj stanovnika općin-

skih središta stalno raste, što govori o određenoj polarizaciji. Naime, na takvom stupnju razvoja na kak-

vom je Zagorje, 60-ih i 70-ih godina još uvijek su vrlo jake migracije selo—grad, odnosno selo—općinski centar, kojih je nosilac aktivno stanovništvo u reproduktivnoj dobi, a koje svojom potencijalnom moći još više pridonosi pozitivnim demografskim kretanjima tih naselja. Time dolazi do povećanja stanovništva općinskih središta i centara rada te većih naselja, prometno bolje položenih i funkcionalno opskrbljenih, a smanjenje broja stanovnika u ostalim naseljima dovodi u mnogim slučajevima čak i do odumiranja pojedinih sela, u čemu se ogledaju izrazito negativni polarizacijski efekti (sl. 3).

U skladu s takvim kretanjima raste udio stanovništva općinskih središta u stanovništvu općina, no s obzirom na veličinu zagorskih općinskih središta, taj je udio malen i kreće se od 5 % u Zlatar-Bistrici do 17 % u Krapini (1991).²⁴

Analiza kretanja stanovništva 1948—91. dokaz je određene polarizacije (tab. 5). U tom razdoblju ukupno stanovništvo Hrvatskog zagorja smanjilo se za 18,3 %, pri čemu se stanovništvo centralnih naselja²⁵ povećalo za 59,8 %, a stanovništvo ostalih naselja smanjilo za 30,1 %. Posebno je indikativan podatak o razlikama između samih centralnih naselja. Naime, dok se stanovništvo općinskih središta povećalo za 166,6 %, dotle se stanovništvo ostalih centralnih naselja po-

većalo samo za 30,4 %. Dakle, očita je polarizacija u razvoju stanovništva iako se usporedbom svih međupopisnih perioda može uočiti trend sporijeg porasta, kako svih centralnih, tako i samih općinskih središta, no taj je trend, poznavajući opće prilike populacijskog razvoja Hrvatskog zagorja, i očekivan.

Polarizacija stambene izgradnje

Treći je pokazatelj polariziranog razvoja, koji ćemo analizirati u ovom radu, stambena izgradnja. Budući da je stanovanje jedna od primarnih čovjekovih potreba, u normalnim uvjetima dinamika stambene izgradnje u uskoj je vezi s dinamikom stanovništva. Budući da je opći trend kretanja stanovništva Hrvatskog zagorja negativan, tj. broj stanovnika se smanjuje, a stanovništvo općinskih središta raste, s tim u skladu bit će i dinamika stambene izgradnje.

Ukupan stambeni fond Hrvatskog zagorja broji 1981. godine 64 568 stanova, što je za 8,1 % više nego 1971. (59 746). U istom razdoblju broj stanovnika se smanjio oko 5 %. Takva intenzivnija izgradnja svjedoči o određenim promjenama u vezi s vertikalnom, odnosno socijalnom mobilnošću stanovništva koja se očituje u jačem napuštanju starijih stanova i kuća i gradnji novih. Pojedinačno, sve općine bilježe porast broja stanova (tab. 6). Većim porastom izdvajaju se općine Krapina, Zabok i Donja Stubička, dok su sve ostale općine ispod prosjeka za Hrvatsko zagorje. Za razliku od općina, općinski centri imaju znatno veći porast broja stanova u navedenom periodu. Porast od 43,3 % svjedoči o znatno intenzivnijoj stanogradnji u op-

²⁴ Radi usporedbe, treba spomenuti da u općinskim centrima Istre živi od 24 do 62% općinskog stanovništva [izuzimajući Pulu sa 72,8 %]. (Vresk (1987), isto).

²⁵ Centralna naselja uzeta su prema klasifikaciji I. Crkvenčića 1974. u Geografiji SR Hrvatske, knjiga 1, Školska knjiga, Zagreb.

Tab. 6. Stambeni fond po općinama i općinskim centrima Hrvatskog zagorja 1971. i 1981. godine

Tab. 6. *Housing fund by communes and commune centers of Hrvatsko zagorje 1971 and 1981.*

Općina	Broj stanova 1971.	Broj stanova 1981.	Indeks 1981/71.	Broj st u o. c. 1971.	Broj st u o. c. 1981.	Indeks 1981/71.	% od općine 1971.	% od općine 1981.
D. Stubica	8 159	9 049	110,9	367	556	151,5	4,5	6,1
Ivanec	10 767	11 569	107,4	824	1 367	165,9	7,6	11,8
Klanjec	3 515	3 670	104,4	194	219	112,9	5,5	6,0
Krapina	6 093	7 006	115,0	884	1 260	142,5	14,5	18,0
Novi Marof	7 572	8 177	108,0	277	445	160,6	3,7	5,4
Pregrada	5 205	5 230	100,5	294	334	113,6	5,6	6,4
Zabok	8 930	10 177	114,0	623	828	132,9	7,0	8,1
Zl. Bistrica	9 505	9 690	101,9	348	452	129,9	3,7	4,7
Σ	59 746	64 568	108,1	3 811	5 461	143,3	6,4	8,5

Izvor: Popis stanovništva 1971.; Popis stanovništva 1981. — Dokumentacija 560.

ćinskim središtima u odnosu na ostala naselja. Posebno je to izraženo u Ivanju (65,9 %) i Novom Marofu (60,6 %). Uzimajući u obzir porast broja stanovnika Novog Marofa, to je i logično, dok je razlog intenzivnije izgradnje u Ivanju vertikalna mobilnost stanovništva. Nasuprot njima, najmanji porast broja stanova imaju Klanjec i Pregrada, a posljedica je to slabog porasta broja stanovnika Pregrade i stagnacije Klanjca u tom pogledu. S obzirom na nešto veći porast broja stanovnika u najnovijem razdoblju (1981—91), može se očekivati da se to odrazi i na stambenu izgradnju.

Jača stambena izgradnja u općinskim središtima dovela je do porasta udjela općinskih središta u ukupnom broju stanova općina, u čemu se očituje određena polarizacija stambene izgradnje u općinskim središtima.

Usporedbom porasta broja stanova u općinama i općinskim centrima, mogu se uočiti neke nepodu-

darnosti. Naime, najveći porast među općinama imaju Krapina i Zabok, a među središtima Ivanec i Novi Marof. To upućuje na zaključak o većem porastu broja stanova u drugim naseljima prvospomenutih općina, što znači da su se tu najjače pokazali efekti širenja.

Dinamika stambene izgradnje označava obnovu stambenog fonda, a očituje se u starosti stanova, tj. udjelu stanova prema godinama izgradnje. U cjelini, Hrvatsko zagorje ima, s obzirom na demografska i druga kretanja, povoljnu starosnu strukturu stanova (tab. 7). Gotovo tri četvrtine stanova izgrađeno je poslije 2. svjetskog rata. Najintenzivnija izgradnja odvijala se nakon 60-ih godina, s jačom industrijalizacijom i urbanizacijom, odnosno, s druge strane, deagrarizacijom i deruralizacijom. No, i u tom pogledu razlikuje se stanje u općinama od onog u općinskim središtima. Analizom tablice 7 može se vidjeti da je udio starijih stanova u veći-

ni općina veći na razini općine nego u općinskim centrima. To važi za stanove izgrađene do 1961. godine. Nakon te godine odnos se mijenja — stanovi se više grade u općinskim centrima nego u ostalim naseljima. Razlog je jasan: brži raz-

voj općinskih središta, zahvaljujući jačanju industrijskih, upravnih i drugih funkcija, uvjetovao je brži porast stanovništva tih naselja, što nužno za sobom povlači intenzivniju stambenu izgradnju.

Tab. 7. Struktura stanova u općinama i općinskim centrima Hrvatskog zagorja prema godini izgradnje (u %)

Tab. 7. *Housing structure by communes and commune centers of Hrvatsko zagorje according to the period of building, in percentage.*

Općina	Do 1945.	1946—60.	1961—70.	1971—81.	Ukupno
Donja Stubica	29,8	20,6	22,5	27,1	100,0
Ivanec	26,8	23,1	23,6	26,5	100,0
Klanjec	37,9	14,9	21,3	25,9	100,0
Krapina	24,0	18,1	28,4	29,5	100,0
Novi Marof	29,0	22,1	21,8	27,1	100,0
Pregrada	40,5	14,6	20,6	24,3	100,0
Zabok	20,8	18,8	31,3	29,1	100,0
Zlatar-Bistrica	36,0	22,2	19,7	22,1	100,0
Ukupno	28,3	19,4	23,1	25,5	100,0

Općinski centar	Do 1945.	1946—60.	1961—70.	1971—81.	Ukupno
Donja Stubica	18,5	17,4	28,3	35,7	100,0
Ivanec	16,0	22,5	27,7	33,7	100,0
Klanjec	49,5	5,5	17,0	28,0	100,0
Krapina	21,1	18,1	29,4	31,4	100,0
Novi Marof	11,0	18,5	29,5	41,0	100,0
Pregrada	37,4	21,3	16,8	24,5	100,0
Zabok	11,5	19,6	43,0	25,9	100,0
Zl. Bistrica	23,7	16,7	26,9	32,7	100,0

Socio-ekonomska preobrazba naselja

Kao posljedica dosadašnjeg društveno-ekonomskog razvoja javljaju se određene socio-ekonomske pro-

mjene. One su rezultat promjene načina života ljudi, a manifestiraju se u urbanizaciji naselja. To se očituje u funkcionalnim i fizionomskim promjenama u izgledu naselja.

Budući da dinamika socio-ekonomske preobrazbe ovisi u prvom redu o mogućnosti zapošljavanja izvan poljoprivrede, normalno je da će najjače urbanizirane zone nastajati u blizini centara rada. Iako bez većeg centra, i u Hrvatskom zagorju su socio-ekonomskom preobrazbom naselja nastale kontinuirane zone urbanizacije duž glavnih prometnih pravaca i oko općinskih centara, tj. malih centara rada (sl. 4).

Naselja se, prema stupnju socio-ekonomske preobrazbe, mogu diferencirati u 4 grupe: urbana, jače urbanizirana, slabije urbanizirana i ruralna.²⁰ Od 589 naselja, 1981. godine je u Hrvatskom zagorju bilo 392 (66,5 %) ruralnih, 130 (22,1 %) slabije urbaniziranih, 64 (10,9 %) jače urbaniziranih i 3 (0,5 %) urbana.

Ruralna su naselja uglavnom udaljenija od općinskih središta i bez

Sl. 4. Naselja Hrvatskog zagorja prema stupnju socio-ekonomske preobrazbe 1981.
Fig. 4. Settlements of Hrvatsko zagorje according to the degree of socio-economic transformation 1981.

povoljnijih prometnih veza koje bi omogućile dnevno migriranje na rad u centre rada. Stoga su zahvaćena emigracijskim kretanjima i, s vremenom, demografski odumiru. Posebno se, po visokom udjelu takvih

naselja, ističu općine Klanjec, Zlatar-Bistrica, Pregrada i Novi Marof,

²⁰ Vresk, M. (1982): Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, Radovi 17—18, Zagreb.

dakle one sa slabijim utjecajem općinskih središta. Ukupno, u takvim naseljima živi nešto više od polovice stanovništva Hrvatskog zagorja.

Slabije i jače urbanizirana naselja prostiru se u zonama oko centara rada, ali u prvom redu duž glavnih prometnih (željezničkih) pravaca. Posebno se po stupnju urbanizacije ističe općina Krapina s gotovo 60 % jače ili slabije urbaniziranih naselja u kojima živi 75 % od ukupnog stanovništva općine. Utjecaj Krapine je pritom dominantan, ali tome pogoduje i sam oblik i veličina općine. Intenzitet urbanizacije, kao i kod svih drugih općina, slabi s udaljavanjem od centara rada, odnosno općinskih središta.

Samo tri zagorska naselja spadaju u urbana, tj. imaju gradske karakteristike: Zabok, Krapina i Oroslavje. Oni čine svega 0,5 % od svih naselja, sa 4,2 % stanovništva. No, iako su ta naselja mala (Zabok 2 875, Oroslavje 3 521, Krapina 4 471 stanovnika 1991), njihov je utjecaj u agrarnoj okolici znatan pa oni kao centri te agrarne ili djelomično urbanizirane okolice u znatnoj mjeri utječu na dalji rast ili propadanje drugih naselja, ovisno o jačini efekata ispiranja ili širenja kojima djeluju na njih.

Zaključak

Hrvatsko zagorje karakterizira polarizacija na općinskoj razini. Planskim usmjeravanjem silnica razvoja svjesno se favoriziraju općinska središta koja se na taj način izdvajaju kao centri polariziranog razvoja. Odlikuju se dinamičnijim razvojem, a time i porastom stanovništva i broja zaposlenih te dinamičnijom stambenom izgradnjom pa

se, u uvjetima pada ukupnog broja stanovnika Hrvatskog zagorja, ta naselja izdvajaju kao centri okupljanja na lokalnoj (općinskoj) razini.

U razdoblju 1948—91. ukupno stanovništvo Hrvatskog zagorja smanjilo se za 18,3 %, dok se stanovništvo općinskih središta povećalo za 166,6 %. S obzirom na to, udio stanovništva općinskih središta u ukupnom stanovništvu općina raste. Stoga je i stambena izgradnja u općinskim centrima intenzivnija nego u ostalim naseljima.

Udio zaposlenih u općinskim centrima od ukupno zaposlenih u Hrvatskom zagorju također raste. U razdoblju 1961—81. povećao se sa 30,3 % (1961) na 40,6 % (1981). Povećao se i udio dnevnih migranata u općinske centre, dok se udio zaposlenih mještana smanjio, što upućuje na značenje općinskih središta kao centara rada i na njihovu sposobnost prihvaćanja radne snage iz nerazvijene i deagrarizirane okolice.

Dakle, efekti polarizacije vidljivi su u dinamičnijem razvoju općinskih središta, s jedne strane, i, ako nisu veći centri rada ili u neposrednoj blizini i pod neposrednim utjecajem općinskih središta, stagnaciji i depopulaciji većine ostalih naselja, s druge strane. Takva naselja obilježava stalan odliv stanovništva, u prvom redu mladog, što dovodi do stvaranja staračkih domaćinstava i postepenog odumiranja naselja, kao krajnje posljedice negativnog djelovanja efekata polarizacije. S druge strane, utjecaj efekata širenja znatno je slabiji, odnosno osjeća se samo u naseljima u blizini općinskog centra, a očituje se u socio-ekonomskoj preobrazbi koja je, uz određene

ne funkcionalne i fizionomske promjene, glavni pokazatelj deagrarizacije i urbanizacije tih naselja.

U Hrvatskom zagorju je 1981. godine bilo 22,1 % slabije urbaniziranih, 10,9 % jače urbaniziranih i 0,5 % urbanih naselja (samo 3: Kra-

pina, Zabok i Oroslavje). Nažalost, većina zagorskih naselja spada u kategoriju ruralnih naselja (66,5 %), od kojih su mnoga u odumiranju, pa se to postavlja i kao glavni problem pri kreiranju politike regionalnog razvoja.

Literatura

1. Alonso, W., Medrich, E. (1972): Spontaneous growth centres in twentieth-century urbanization; u: Bourne, L. S., Simmons, J. W.: *Systems of cities. Readings on structure, growth, and policy*, New York, Oxford University Press, 1978.
2. Crkvenčić, I. i dr. (1974): *Geografija SR Hrvatske, knjiga 1, Školska knjiga, Zagreb.*
3. Friedmann, J., Weaver, C. (1979): *Territory and function. The evolution of regional planning*, Edward Arnold, London.
4. Friganović, M. (1968): Neki elementi nesklada između funkcije rada i funkcije stanovanja značajnih centara Hrvatske, *Radovi* 7, Zagreb.
5. Friganović, M. (1979): Stanovništvo općinskih središta SR Hrvatske 1948—1971, *Geographica Slovenica* 10, Ljubljana.
6. Friganović, M. (1980—1981): Još o nekim osobitostima kretanja stanovništva općinskih središta i ostalih naselja SR Hrvatske (1948—81), *Radovi* 15—16, Zagreb.
7. Friganović, M. (1987): Suvremeni demogeografski procesi u Dinarskom brdsko-planinskom području SR Hrvatske, *Radovi* 22, Zagreb.
8. Friganović, M. (1988): Diferencijacija nekih dinamičko-strukturnih demografskih pokazatelja gradskih i ostalih naselja SR Hrvatske, *Radovi* 23, Zagreb.
9. Njegač, D. (1991): *Općinska središta kao centri polariziranog razvoja Hrvatskog zagorja*, Zagreb (magistarski rad).
10. Richardson, H. W. (1984): *Approaches to regional development in Western-market economies; u: Regional development problems and policies in Eastern and Western Europe*, Demko, London — Sydney.

11. Vresk, M. (1982): Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine, Radovi 17—18, Zagreb.
12. Vresk, M. (1985): Urbanizacija Dalmacije u uvjetima litoralizacije, Radovi 20, Zagreb.
13. Vresk, M. (1986): Centri rada i gravitacijska područja zaposlenih u Hrvatskoj, Radovi 21, Zagreb.
14. Vresk, M. (1987): Polarizacijski efekti urbanizacije Istre, Radovi 22, Zagreb.
15. Vresk, M. (1990): Grad u regionalnom i urbanom planiranju, Školska knjiga, Zagreb.
16. Vrišer, I. (1969): Mala mesta v SR Sloveniji — Problemi njihovega obstoja in nadaljnega razvoja, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

Izvori

1. Hrženjak, J. (1983): Društvena struktura naselja u SR Hrvatskoj, SNL, Zagreb.
2. Korenčić, M. (1979): Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857—1971, knjiga 54, JAZU, Zagreb.
3. Popis stanovništva 1961. — interni podaci o dnevnim migracijama zaposlenih.
4. Popis stanovništva i stanova 1971., knjiga III — Stanovi — Godina izgradnje i kvalitet, SZS, Beograd, 1972.
5. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981., Dokumentacija 560, RZS, Zagreb, 1984.
6. Popis stanovništva 1981. — interni podaci o dnevnim migracijama zaposlenih.
7. Popis stanovništva 1991. — Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava — Dokumentacija 811, RZS, Zagreb, 1991.

Summary

CERTAIN INDICATORS OF POLARIZED DEVELOPMENT OF HRVATSKO ZAGORJE

by

Dražen Njegač

Hrvatsko zagorje is characterized by the polarization at the community level. Through the planned direction of development, community centres have been consciously favoured and thus separated as centres of polarized development. They are marked by a more dynamic development and here-with by an increase in population, in number of economically active population, in construction of housing apartments; so in conditions of the total population decrease in Hrvatsko zagorje, these settlements differ themselves as centres of cumulation (concentration) at the local (community) level.

In the period between 1948 — 91, the total population of Hrvatsko zagorje decreased for 18.3 %, while the population of the community centres increased for 166.6 %. In consideration of these facts, the percentage of population in community centres has increased regarding the total population of the communities. Therefore, the construction of housing apartments in the community centres, is more intensive than in other settlements.

A proportion of employees in the community centres in total number of employees Hrvatsko zagorje has also increased. In the period between 1961 — 81, it increased from 30.3 % in 1961 to 40.6 % in 1981. A percentage of the daily commuters into community centres also increased while the percentage of employees from the community centres dwindled. This points to the significance of the community centres as centres of labour and to

their ability to accept the labour from the underdeveloped and de-agrarized surroundings.

Consequently, the polarization effects are evident in a more dynamic development of community centres on one hand and in stagnation and depopulation of a majority of settlements, on the other hand, except, if big labour centres are not too close or under a direct influence of community centres.

Such settlements are characterized by a constant outflow of population, especially young population and the results are old households and gradual withering away of the settlements, as a consequence of the negative polarization effects. On the other hand, the influence of the spread effects is far smaller, namely, it can be perceived only in the settlements close to the community centre and it is reflected in a socio economic transformation, which together with certain functional and physiognomic changes, is a major indicator of de-agrarization and urbanization of these settlements.

In 1981, in Hrvatsko zagorje there were 22.1 % of less urbanized, 10.9 % of more urbanized and 0.5 % of urban settlements (only three: Krapina, Zabok and Oroslavje). Unfortunately, the majority of the settlements in Hrvatsko zagorje are ranged into a category of rural settlements (66.5 %), whereof many of them have been withering away, and this fact is thus posed as a major problem in creation of the politics in regional planning.

Mr. Dražen Njegač
Geografski odjel PMF
Hrvatska, 41000 Zagreb
Marulićev trg 19.

Recenzenti:

Prof. dr. Milan Vresk
Prof. dr. Miroslav Sić